

Kültürel Miras Farkındalığı Bağlamında Levanten Bahçelerinin Değerlendirilmesi

Pembe DURAN¹, Doç. Dr. Aslı GÜNEŞ GÖLBEY²

Özet

Geçmişten günümüze birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış Anadolu ve Trakya'da, tarihi açıdan önemli yerleşimler, farklı dönemlerde, farklı anlayışlar, sosyal, ekonomik ve kültürel girdiler dahilinde oluşmuş ve gelişmiştir. Bu yerleşimlerin sahip olduğu çok uluslu ve katmanlı yapı sonucu oluşan farklı kimlik ve kökenler, farklı yaklaşımlara sahip mekânsal yapılanmalara neden olmuştur. Özellikle 19. yüzyılda Avrupa kökenli toplumların Osmanlı'nın verdiği birtakım haklar neticesinde ticari, dini ve eğitim amaçlı olarak gelip İstanbul, İzmir, Mersin, Hatay gibi şehirlere yerleşmesiyle, Levanten kavramı ortaya çıkmış ve Levantenler de oluştukları mimari yapılarla, tüm toplumlarda olduğu gibi kendilerine özgü kültürel, yerel, sosyal özellikleri ve taşıdıkları kimliklerini yansıtmaya fırsatı bulmuşlardır. Mimari ve sanatsal yaklaşımlarındaki bu farklılıklar, en belirgin olarak oturdukları evlerde ve bahçelerinde göze çarpmaktadır. Levantenler, Avrupa'daki şatolarını ve konaklarını anımsatan evleri ve Avrupa tarzında tasarlanmış bahçeleriyle yerleştikleri bölgelerde alışılmadık dışında bir yaşam sergilemişlerdir. Bu araştırmada; mimari açıdan birçok farklı üslup kullanılarak inşa edilmiş olan bu yapıların farklı yaklaşımlar içeren bahçeleri-peyzaj alanları örnekler üzerinden irdelenerek, peyzaj mimarlığı mesleğine olan katkı ve etkileri irdelenmiştir. Sonuç olarak, Batı mimarisinin dönemsel üslubunu günümüze taşıyan bahçelerin de ilgili döneme ait tarzları yansıttığı, sahip olduğu dönemin teknikleri ve tarzlarıyla da kültürel bir miras olarak değerlendirilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Levanten, Peyzaj mimarlığı, Levanten bahçeleri, Levanten köşkleri.

¹İzmir Demokrasi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı ABD., İzmir, Türkiye.

E-mail: duranpembe@gmail.com ORCID: 0000-0002-1140-7442

²İzmir Demokrasi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İzmir, Türkiye.

E-mail: asli.gunes@idu.edu.tr ORCID: 0000-0003-1271-2032

Evaluation of Levantine Gardens in The Context of Cultural Heritage Awareness

Abstract

Historically important settlements in Anatolia and Thrace, which have hosted many civilizations from past to present, were formed and developed in different periods, within different understandings, social, economic and cultural inputs. The different identities and origins that emerged as a result of the multinational and layered structure of these settlements have led to spatial structures with different approaches. Especially in the 19th century, when European-origin societies came to cities such as Istanbul, Izmir, Mersin, Hatay for commercial, religious and educational purposes as a result of some rights granted by the Ottomans, the concept of Levantine emerged and Levantines, with the architectural structures they formed, were unique to themselves as in all societies. They had the opportunity to reflect their cultural, local, social characteristics and their identities. These differences in their architectural and artistic approaches are most evident in their houses and gardens. The Levantines, with their houses reminiscent of their castles and mansions in Europe, and their gardens designed in the European style, led an unusual life in the regions where they settled. In this study; The gardens and landscape areas of these buildings, which were built using many different architectural styles, were examined through examples, and their contribution and effects to the landscape architecture profession were examined. As a result, it has been revealed that the gardens, which carry the periodical style of Western architecture to the present, reflect the styles of the relevant period and should be considered as a cultural heritage with the techniques and styles of the period.

Keywords: Levantine, Landscape architecture, Levantine gardens, Levantine mansions.

1. Giriş

Tarihin boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Anadolu ve Trakya, sahip olduğu somut ve soyut kültürel miraslar açısından oldukça büyük bir zenginliğe sahiptir. Anadolu'da ve Trakya'da çeşitli dönemlerde yaşamış uygarlıklar, sahip oldukları kültürel varlıkları kıymetli birer miras olarak sonraki uygarlıklara bırakmışlar, bu miraslar kimi zaman korunmuş, kimi zaman kimlik ve kullanım değiştirerek başka şekillerde değerlendirilmişlerdir. Ancak varlıkları ile bile kimi zaman esin kaynağı olarak, sonraki kültürleri de sanatsal, mimari, teknik gibi çeşitli şekillerde etkilemişlerdir. Ortaya çıkan her bir eser soyut veya somut olarak toplumsal kültürün içerisinde yer almış ve özellikle 2000'li yıllardan sonra baskın hale gelen korumacılık yaklaşımıyla (Gültekin ve Uysal, 2018) daha fazla dikkati çeker hale gelmiştir.

Levantenlerde başta Avrupa ülkeleri olmak üzere, başka ülkelerden veya Avrupalı ailelerden gelerek ülkemiz toprakları üzerinde yaşamlarını sürdüren, yerli halktan farklı bir yaşayış gösteren, sahip oldukları kültürleriyle çevresiyle etkileşimde bulunan toplulukları ifade etmektedir (Oban, 2007).

Özellikle Batı Anadolu'da yaşayan, farklı yaşam stilleri ile buldukları çevrenin sosyokültürel yapısına etkide bulunan levantenler, yaşadıkları mekanlara taşıdıkları kültürleri ile ilginç ve dikkati çeken mimari eserlerin ortaya çıkmasına neden olmuşlardır. Ortaya çıkan mekanlar genelde gösterişli yapıları da içeren düzenlemelerle, dönemim mimarisini yansıtan öğeleri yansıtan özelliklere sahip olmuşlardır. Mimari organizasyon sadece yerleşim alanlarını değil, mekan dışında kalan peyzaj alanlarını da içermektedir. Bu nedenle, ortaya çıkan mekanlar sadece yerleşim alanları ile değil, bahçeler ve peyzaj alanlarında kullandıkları öğelerle de dikkat çekici olmuştur. Bu duruma örnek olarak İzmir, İstanbul ve Mersin-Antakya çevresindeki Levanten evlerinin bahçeleri örnek verilebilir. Hatta İzmir'de bahsi geçen bahçelerden birinin dünyanın ilk botanik bahçelerinden biri olduğu tahmin edilmektedir.

Çalışmada, günümüz kültürel miraslarından biri olan levanten evlerine, levanten mimarisine örnek mekanlar, peyzaj mimarlığı bakış açısıyla irdelenerek, getirdiği mesleki yenilikler ve oluşturduğu etkiler örnekler üzerinden irdelenecektir.

2. Levanten Kavramı ve Levantenlerin Türkiye'ye Yerleşme Süreci

Levanten sözcüğünün Fransızca kökenli “doğan, yükselen, gündeğümü” anlamına gelen “Levant” kelimesinden türediği bilinmektedir (Akkurt, 2004). Aynı zamanda kalkmak, doğmak ve doğu anlamlarında da kullanılan “lever” sözcüğü, bir diğer şekilde de Doğu Akdeniz ülkelerini tanımlamak için de kullanılmaktadır. Genel bir ifadeyle, Levanten, Avrupalı bir aileden gelip, Doğu Akdeniz'de bulunan Türkiye'de belirli şehir ve bölgelere yerleşerek yaşayanları ifade etmektedir. Bu şehirler, başta İzmir ve İstanbul olmak üzere Hatay ve Mersin'dir. Levantenlerin hem içerisinde yaşadıkları azınlık toplumundan hem de mensubu oldukları Avrupalı kültürden farklı özellikte kültüre sahip oldukları belirtilmiştir. Levanten toplumunu oluşturanlar genellikle Fransız, Macar, Slav ve İngiliz kökenlidirler (Oban, 2007).

Levanten kelimesi özetle, “Avrupa'dan ya da Batı'dan gelerek Levant'ta (Doğu'da) birkaç nesildir yaşayan, yerleşen ve yerel bir dile sahip olmayan, çoğunlukla ticaretle uğraşan, kendini üzerinde yaşadığı topraklara ve topluma ait hisseden “Katolik Latinleri” ifade etmektedir (Dikkaya, 2006).

Levantenler, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde devlet işlerinde ve ticari hayatta oldukça yönlendirici etkiye sahip bir topluluk olmuştur. Bunun yanı sıra levanten topluluğu, evleri, konakları ve yaşam biçimleri açısından da oldukça etkileyici bir yaşam sürdürmüşlerdir. Köken olarak bağlı buldukları ülkelerin sosyal ve kültürel yapılarını muhafaza ederken, hem Osmanlı toplumunun hem de kendi toplumlarındaki kültürel özellikleri harmanlayarak kendilerine özgü yeni bir değerler bütünü oluşturmuşlardır (Çelik, 2016).

İstanbul, İzmir gibi şehirlerde yaşayan levantenler, toplumsal ve kültürel yaşam üzerinde büyük ölçüde etkide bulunmuşlardır. Öyle ki, o dönemde yabancılara tanınan imtiyazlarla, Avrupa'daki lüks yaşamlarının bir benzerini Osmanlı şehirlerinde de sürdürmeye başlamışlardır. Kendi kültürlerine özgü balolar, toplantılar, dini törenler gibi kültürel etkinlikleri ve özellikleri sayesinde yerel halkın da katılımıyla buldukları yerlerde sosyal hayat daha renkli bir şekilde yaşanmaya başlanmıştır (Basgün, 2012). Bunların yanında, çoğunluğunun ticaretle uğraştığı bilinen levantenler, çeşitli iş sahalarında da yer almışlardır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Bunlara, mimarlık, tercümanlık, diplomatlık, terzilik, sigortacılık gibi meslekler örnek verilebilir.

Levantenler, zaman içerisinde de yaşadıkları toplum bünyesinde, kimliklerini tam olarak yitirmeden, buldukları bölgelerde koloniler kurmuşlar ve kendilerine ait kültür, din, dil ve geleneklerini yine kendi içlerinde yaşatmaya devam etmişler, bölgenin kültürel mirasına çeşitli etkilerde bulunmuşlardır.

15. yüzyıldan itibaren levantenler, öncelikli olarak İstanbul'da Pera semtine yerleşmeye başlamışlardır. Özellikle bu semte yerleşen levantenlerin öncelikli amaçları, kazandıkları paraları, o dönemlerde yabancılara sağlanan ayrıcalıklar yoluyla daha fazla arttırmak olmuştur. O dönemlerde, İstanbul'da yaşayan İtalyan kökenli levantenlerin sosyal yaşama etkileri, sadece İstanbul ili ile sınırlı kalmamış, Syros gibi Ceneviz-Galata deniz yolu üzerinde bulunan Ege adalarını, İzmir, Pire gibi kentleri de etkilemiştir (Ünlü, 2004).

O dönemde Türkiye'deki tahmini nüfusları bin civarındadır. Kültürel olarak en yoğun hissedildikleri yer olan İzmir dışında ağırlıklı olarak başta İstanbul ve Mersin olmak üzere kıyı şehirlerinde bulunurlar. Osmanlı döneminde, İstanbul'da, Pera ve Galata çevrelerinde yaşayan Levanten nüfus, 19. yüzyılda 14.000 kişiye ulaşarak en kalabalık dönemini yaşamıştır. Yerleşimlerinin yoğun olduğu bir diğer şehir olan İzmir'deki Levanten nüfusu ise 19. Yüzyıla ait farklı kaynaklarda 16 ila 25 bin kişi arasında gösterilerek, Levantenlerin, toplam şehir nüfusunun en az %8, en çok %17 denk geldiği belirtilir. Diğer yandan, özellikle 19. yüzyıl ikinci yarısında Mersin'e yerleşmeye başlayan Avrupalı girişimciler daha sonra Frenk mahallesi olarak adlandırılacak bölgede yerleşimlerini sürdürmüşlerdir (Anonim, 2021).

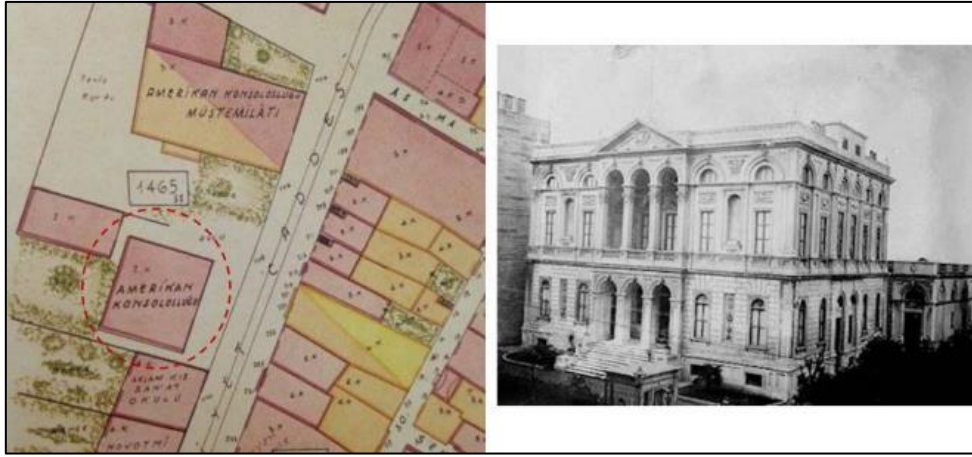
Dönemde, İstanbul'da yaşayan levantenlerin, şehrin sosyo-kültürel yaşamına getirdikleri değişikliklere örnek olarak; Venedik festivallerinin bir benzeri olan Galata festivalleri ve Galata'nın sokaklarında yapılan maskeli eğlenceler gösterilebilmektedir (Ünlü, 2004). Pera'da bulunan mevcut yapı mirası; nitelikli yapıların çoğunluğunun bölgede yaşayan Levantenlere ait olması nedeniyle kentin bir yüzyıldır değişmekte olan çehresine farklı bir mimari üslup sağlamıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Tepebaşı Konakları Ve Haliç Manzarası (Karagünlü, 2015)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Levantenlerin bu yaşam tarzı, buldukları şehirlerin sosyal ve kültürel hayatlarında oynadıkları önemli rolün yanı sıra, yaşadıkları mekanlarla mimari alanda da etkili olmasına neden olmuştur. Dönemin Osmanlı mimarisine ait olmayan “ızgara planı” ismi verilen farklı bir şehir planlama modeli, Levanten mimarlar tarafından buldukları şehirlerde uygulanmıştır (Güneş, 2010: 18). Bu duruma örnek olarak verilebilecek “Corpi Evi” nin (Şekil 2) yapım sürecinde, evin sahibi Ignazio Corpi, 1873'te Pera 'da görkemli bir konut inşa ettirmek için çalışmalar başlattığı ve gül ağacından kapı doğramalarına, carrara merdiven mermerlerine kadar birçok malzemenin İtalya'dan getirildiği bilinmektedir (Anonim, 2021g).

Şekil 2. Corpi Evi; görseli (Anonim, 2021g).

16. yüzyılın sonlarında ise İngiltere'yle Osmanlı Devleti arasında ticaretin canlandırılması amacıyla faaliyet gösterecek olan, “Levant Company” kurulmuştur. Levant Company'nin kurulması sonucunda önce İngiliz ardından Fransız, İtalyan, Alman ve Hollandalı tüccarları katılımıyla, şirketin büyük bir kısmını oluşturan Avrupalı tüccar kesimi ülkeye sık sık gidip gelmeye başlamışlar ve sonrasında Osmanlı topraklarına yerleşmişlerdir. Belirli bir zamandan sonra levantenler, deniz ticaretlerini daha kolay yapabilecekleri kıyı şehirlerini tercih etmeye başlamışlar, dolayısıyla ağırlıklı olarak İzmir, Mersin, İskenderun, İstanbul, Antalya, Beyrut gibi şehirlerde varlıklarını sürdürmüşlerdir (Demircan ve Ergül, 2020). Bu şirketin ticari sistemlerin değişimine bağlı etkiler sonucu kapanmasıyla aile şirketleri dönemi hüküm sürmeye başlamıştır. Bu ailelerden bazıları Whittall, Giraud, Charnaud, Aliberti aileleridir (Yıldız, 2012).

18. yüzyıldan itibaren Batı'dan gelen askeri, teknoloji ve sanat alanında uzman kişiler, elçiler, 19. yüzyılda gelişen ticaret hacmi ile dolayısıyla sayılarında artış görülen tüccarlar ve bu tüccarların çevresinde oluşan çeşitli komisyoncu grupları, Batılı anlayışı Osmanlı topraklarında yaygınlaştıran topluluklar olarak düşünülmektedir. Aynı zamanda, toplumun tüm kesimlerinde etkisi devamlı olarak artan siyasi ve ekonomik batılılaşma girişimleri, Avrupa'daki lüks hayatın da Osmanlı'ya getirilmesine ve benimsenmesine yol açmıştır. Bu akım, başta batı tarzında inşa edilen saraylar ve köşklere, akabinde faytonları, ev eşyalarını, kıyafetleri, kısaca Batılı tarzda yaşantıyı getirmiştir (Denel, 1982).

Levantenler, 1868 yılında yayınlanan Islahat Fermanı'nın ardından kazandıkları mülk edinme hakkı ile de Osmanlı toprakları üzerinde kalıcılıklarını sağlamışlardır. Bu durum, levantenlerin, yaşadıkları şehirlerin ve bölgelerin sosyal yaşamlarında oynadıkları önemli rolün yanında, yerleşik hayata geçmelerine ve bağlantılı olarak yapı ve mimari alanında da etkili olmalarına neden olmuştur. Bu etkilerin en yoğun olarak hissedildiği şehirler, levanten nüfusun en fazla görüldüğü İzmir, İstanbul ve Mersin kentleridir. Söz konusu kentlerin fiziksel planlamasından mekânsal tasarımına, şehrin dış silüetini büyük ölçüde değiştirmişlerdir (Yumul ve Dikkaya, 2016).

3. Kültürel Miras Kavramı

Kültürel miras, geçmişteki yaşam biçimleri ve yaşantıların somut ve anlaşılır bir şekilde, buldukları ülke ve kentlerin ve hatta insanların inanışları, gelenek-görenekleri ve yaşamsal deneyimlerini ifade eden varlıklardan oluşmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın tanımına göre kültürel miras kavramı, "geçmişten miras alınan ve farklı nedenlerle geleceğe miras bırakılmak istenen, fiziksel olarak var olan ve insanlar tarafından yapılmış her türlü eserler ile bir topluma ait değerler bütünü" olarak açıklanmaktadır (Koroğlu vd, 2018). Kültürel miraslar sadece geçmiş yaşantıların izlerini taşımakla kalmamakta, yerel, bölgesel, ulusal hatta küresel ölçekte günümüzde ve gelecekteki tüm kültürel değerlere katkıda bulunmaktadır. Bu anlamda UNESCO gibi birçok kuruluş faaliyet göstermekte, kültürel mirasların nesiller boyunca korunması için yasal ve yönetsel anlamlar da çaba sarf etmektedir (Nilson ve Thorell, 2018).

Diğer yandan, ülkemizin önemli kültürel miras kaynaklarından biri olan; mimarlık mirasına dair koruma kriterleri ile onlara atfedilen değerler ve esaslar kavramlarına bakıldığında, modern mimarlık mirasının kimlik sahibi olma ve koruma aşamalarında, eskilik, estetik, tarihlik gibi özelliklerin yanında yeni önemli kriterlerin de eklenerek tanımlanması güncel bir zorunluluk olarak belirlenebilmektedir (Polat, 2008). Bu durum korumacı yaklaşımlarda yeni perspektiflerin ve çalışma alanlarının açılmasına neden olarak, sahip olunan kültürel değerlerin daha derinlemesine ve farklı çerçevelerden incelenmesine olanak sağlamaktadır (Gül, 2014).

Diğer yandan, kültürel miraslar, kapsadığı ve bugünün toplumuna ilettiği bilgiler sebebiyle belgesel değere sahip bir önem taşımaktadırlar. Olgusal olarak inceleme yapıldığında, kültürel mirası kullanan, zaman içerisinde değişime uğratan toplumlara ait çeşitli özellikleri öğrenmek mümkün olabilmektedir. Toplumun sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik kapsamının yanı sıra, teknik seviyeleri, toplumsal beğeniye uygun ve zevkleri, estetik bakış açıları, yaşam stilleri, alışkanlıkları, sosyal/toplumsal standartları, bu fiziksel şahitlerin doğru anlaşılıp, doğru açıklanıp irdelenmesiyle öğrenilebilmektedir (Kuşçuoğlu, 2017).

4. Levanten Evleri

Ülkemizde, kentlerin dönüşümünde, batılı anlayış içerisinde kentlerin planlamasına ve imarına önem verilmiş, mimarlar ve kent planlamacılar dış dünyadan-yabancı ülkelerden- getirtilmiştir. Bunlara örnek olarak; Le Corbusier'in İzmir Nazım Planı, Henri Prost'un İstanbul planı ve Ankara için, Lörcher ve Jansen Planları bunlara örnek olarak verilebilir.

Mimari mekanlar Batı üslubu ile şekillendirilmiş, inşa sistemi olarak kagir yapı teknolojisine geçiş hızlandırılmış ve tekniği uygulamak için de Avrupa'dan mimar ve ustalar getirilmiştir. Yapıların inşa süreçlerinde ülkeye gelen Avrupalı mimar ve ustalar, kendi üsluplarını, tarzları ile yapım tekniklerini de beraberlerinde getirerek uygulamışlardır (Denel, 1982).

Benzer formasyon ve konstrüksiyonlarla levantenler, kent formunda, etnik köken temelli mahalle ayırımının belirgin bir şekilde görüldüğü mekânsal “yerleşimler” bir nevi gettolar meydana getirmişlerdir.

Levantenler ve Frenkler yaşadıkları şehirlerin, kıyı alanları boyunca konutları, ticarethaneleri, hanları, dini yapıları ile kent içinde kültürlerin ve sosyo-ekonomik yaşam tarzlarına uygun bir yerleşim oluşturmuşlardır (Demircan ve Ergül, 2020). Levantenler, yerleştikleri kentin sadece kıyı kesimi ile kalmayarak, şehrin değişik yerleşim bölgelerine de yayılarak yerleşim göstermişlerdir. Bahsi geçen fiziksel dağılımın levantenlerin yoğunlukla yaşadığı kentlerin dış çeperindeki sayfiye yerleşimlerinin oluşum ve gelişiminde önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Çoğunlukla Rum ve İngiliz sakinlerin yaşadığı ve az da olsa yerli halkın bulunduğu kent merkezine yakın yerleşim alanlarında ise gösterişli bahçelere sahip, iyi durumda ve ihtişamlı konutlar bulunmaktadır (Pınar, 2001). Bu konutların günümüze kadar ulaşmış en güzel örneklerine İzmir kentinde sıklıkla rastlanmaktadır. Özellikle 19. Yüzyılın sonlarına doğru, İzmir limanının yapımıyla birlikte çekiciliği artarak kentin en gözde bölgesi haline dönüşen kıyı bandı, batılı toplumlara ait konsolosluklar, iş merkezleri, kulüp, tiyatro, kafe gibi eğlence amaçlı yapıların bulunduğu bir alan olmasının yanı sıra, varlıklı tüccarlara ait konutların da bulunduğu bir yerleşim alanı durumuna gelmiştir. Döneminde küçük birer yerleşim alanı niteliğinde olan Bornova ve Buca bölgeleri, 1850li yıllardan sonra barındırdıkları varlıklı Levanten topluluğunun batılı kimliğini, günlük hayatlarında benimsedikleri yaşam şeklini ve kültürünü temsil eden mekânsal yapılanmaların sergilendiği yaşam alanları haline gelmiştir. Büyük çoğunluğu, 19. yüzyılın ikinci yarısında yapılmaya başlanmış ve bir kısmı günümüze dek varlığını sürdürmeyi başarmış olan bu konutların belirli bir fiziksel veya öznel özelliklere dayalı bir kuramsal düzene oturtmak mümkün olmayıp, sahip oldukları mekânsal kimlik özelliklerini oluşturan belli başlı ayırt edici öz yapılarından söz edilebilir. Söz konusu ayırt edici karakterleri, yerleşimlerin bütünde yer alma durumları, konutları kimlerin kullandığı ve kökenleri, ekonomik durumları gibi kriterlerle ifade edilebilir (Akkurt, 2004).

Levanten kültürünün neden olduğu en önemli değişimlerden biri kentin cazibe merkezlerinin, dikkat çeken odak noktalarının farklılaşmasına zemin hazırlamış olmasıdır. Özellikle Avrupa'dan gelen yabancı mimarlarla yapılan şehir planlamalarında Osmanlı'da mevcut bulunan meydan geleneğinin bulunmadığı bir planlamanın yapıldığı görülmektedir. Izgara planının ve çizgisel yoğunluklu aksların belirleyip sınırladığı yapıların önem taşıdığı görülmektedir (Güneş, 2010).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

“Doğu Akdenizliler”in yani levantenlerin, Mersin’i, kiliseden yükselen çan seslerinin, camilerden gelen ezan seslerinin duyulduğu dama şeklinde planlı ve düzenli sokaklarıyla, Ebniye Nizamnamelerine (Yapılar Tüzüğü) uygun kesme-taş duvarlı, Marsilya kiremitli çatıları bulunan güzel ve gösterişli yapılarıyla Anadolu şehirlerinden farklı, adeta yepyeni bir kent olarak yeniden yaratmışlardır (Şekil 3), (Güneş, 2010).

Şekil 3. Mersin kentinin doğu-kuzey yönünde görüntülenmiş bir fotoğrafı. Arkada görülen çift kuleli kilise 1944’te yıkılan Ayios Georgios Ortodoks Kilisesi (Güneş, 2010).

Yine Mersin’de de yapıların büyük çoğunluğunda mimari üslup, malzeme ve işlev bakımından Batılı tarzda özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Mimari karakterlere sahip olan bu evler, özenli ve dikkatli taş işçiliklerinin gözlemlendiği yapılardır (Şekil 4). Anıtsal girişler ve kapıları, yoğun süslemeleri olan balkonlar, köşe pilasterleri, dairesel süsleme desenli rozetler ve profilli çatı pervaz çıkıntılarıyla zenginleştirildiği görülmektedir. Her iki katı da taştan yapılan bu evler, geniş bahçeler içinde bulunmalarının yanı sıra, dikkat çeken cephe düzenlemeleri, iç ve dış mekân tasarımları ile de göze çarpmaktadırlar (Güneş, 2010).

Şekil 4. Mersin’de Şaştati Evi (Güneş, 2010).

Levantenler, kendi geldikleri yerlerdeki yaşam alanları olan İngiltere, Fransa gibi ülkelerde bulunan evlerini – konakları, şatoları, köşkleri- anımsatan ve Alafranga zevklerine göre inşa ettirdikleri konaklar yerel mimari yapıtların yanında göze çarpmaktadır. Böylelikle, oldukça yüksek maliyetli ve büyük gösterişli bahçeler içerisinde bulunan köşklere oluşan dış çevreden izole durumda yerleşim alanları ortaya çıkmıştır (Demircan ve Ergül, 2020).

Farklı boyut ve tiplerdeki bu konutların tasarım üsluplarındaki farklılıklar göze çarpmaktadır. Ölçeksel olarak bakıldığında orta ölçekli yapılarda, yalın, kübik ve simetrik kurgular hakimken; büyük ölçekli konut yapılarında hareketli, asimetrik, düşey ve yatay yapısal kümelerin bulunduğu bir kompozisyondan söz edilmektedir. Genellikle üst katları ana kullanım amaçlı, giriş katlarının ise kullanıcısının toplumsal, ekonomik ve sosyal statüsünü ifade eden bir biçimlenişe sahip olduğu iki katlı bir mekân kurgusu görülmektedir. Zemin katta dışardan gelecek topluma hitap eden, hatta toplumsal kullanımların biçimlendirdiği, zengin süslemeler ve iç mekân öğelerinin yer aldığı gösterişli mekanlar, üst katlarda ise kullanıcı ailenin hizmetinde, yalın, gösterişten uzak mekanlar bulunmaktadır (Akkurt, 2004).

Akkurt'un yaptığı çalışmalarda, incelenmiş olan konutların cephe düzenlemelerindeki ilk izlenimleri farklı bir dile sahip olmakla birlikte, detaylar ele alındığında benzerlikler göstermektedirler. Büyük ölçekteki Levanten evlerinin ana girişin bulunduğu cephe karakterini belirleyen esas öğeler; kuleler, açık ve kapalı çıkmalar, sütun dizilerinin yer aldığı verandalar, üçgen alınlıklar, dikkat çeken giriş aksları, silme ve plasterler, köşe detayları (köşe taşı ve plateri), kitle işlemleri (ahşap saçak, kagir bitim), boşluk düzenlemeleri, teras ve balkonlar çevreleyen korkuluklardır. Yapıların dış cephe kurgularında, milli ve geleneksel tarzların ön plana çıkmasına, Rönesans etkisini gösteren dizi boşluk düzenlemeleri, kitle-çatı birleşimindeki saçak ve konsol biçimlenişi, geniş veranda ve terasları örnek olarak gösterilebilir (Akkurt, 2004).

Yapıların prestij cepheleri; vurgulu giriş, sütun dizisinin yer aldığı veranda, yarım sekizgen kapalı çıkmalar ile özelleştirilmiş, giriş eksenleri ise çift taraflı merdivenle varılan veranda ya da teraslar, alınlık, sütun dizisi ve balkonlarla öne çıkarılmıştır. Bütünsel düzen içerisinde görsel etkilerinin yanında buldukları araziye hakim, gözlemlene olanağı yaratan kule öğelerinin yer aldığı konutların tümü İngiliz ailelere ait büyük yapılardır. Ortaçağ dönemlerinden kalma şatolara özgü feodal yapıların bir özelliği olan kuleler, kullanıcı ailenin sosyo ekonomik statüsünü temsil etmesi ile bir hakimiyet özelliği göstermektedir (Batur, 2003).

Avrupa kökenli ailelerce yaptırılan bu yapılar-köşkler, ekonomik güç ve statü sembolü oldukları için Avrupalı gezginlerin yanı sıra padişahlar ve krallar gibi birçok ünlü ziyaretçiye de ev sahipliği yapmışlardır. Son derece görkemli olan bu köşklere inşasında çok büyük masraflar yapıldığı hatta malzemelerin ve ustaların pek çoğu yurtdışından getirildiği bilinmektedir. Genellikle yapıların girişlerinde ya da bahçelerinde "Rodos işi" olarak adlandırılan dekoratif görünümlü yer döşemelerine/taş işçiliklerine rastlanmaktadır (Narin, 2012). Bahsi geçen köşklere yapımında kullanılan malzemelerin yanı sıra mimarların da Avrupa'dan getirildiği söylenmektedir. Çoğunlukla yabancı tüccarlara ait olan bu köşkler aynı zamanda yazlık olarak da kullanılmaktaydı.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Köşkerlerin birçoğu 19. yüzyılın ilk yıllarında inşa edilmeye başlanarak, klasik denilebilecek bir stilde inşa edilmiştir. Çoğu konut yapısı Yunanistan'daki ismiyle "Orthonion" tarzında inşa edilmiştir. Korint ya da çıkma/konsüllü tasarımlar taşıyan başlıklarla belirginleştirilmiş ve Tuskana sütunları olan ilgi çekici revaçlarla klasik mimarinin bir kompozisyona sahiptirler (Basgün, 2012). Köşkerlerin mimari yapıları kadar dış dünyaya açılan kapıları olan bahçeleri de en az köşkerler kadar etkileyici ve görkemli bir kompozisyon sunmaktadır. Geniş bahçeli ve yüksek duvarlı köşker yapıları, köşker sakinlerinin geldikleri ülkelerdeki konakların ve şatoların bahçelerinden esinlenerek tasarlandığı görülmektedir. İzmir'in Bornova semtinde yer alan ve bahsi geçen mimari özellikleri barındıran Ailberti evi, Belhomme evi ve Edward Withall evi bunlara örnek olarak gösterilebilir (Şekil 5,6 ve 7).

Şekil 5. Aliberti Evi, Bornova (Anonim, 2021a).

Şekil 6. Belhomme Evi, Bornova (Anonim, 2021a).

Şekil 7. E. Whittall evi, Bornova (Anonim, 2021a).

5. Levanten Bahçeleri ve Peyzaj Öğeleri

1905 Aydın İl Yıllığı'ndaki, "...İzmir şehrinin ileri gelenlerinin ve zenginlerinin tasarrufunda bulunan meskenleri içinde büyük küçük, fakat cümlesi zarif ve süslü pek çok köşkler ve latif, geniş bahçelerine kasabanın her cihadında tesadüf olunur." tanımlamasına benzer şekillerde levanten bahçelerine dair birçok gezgin ve ziyaretçi tarafından övgüyle söz edildiği bilinmektedir (Akkurt, 2004). Büyük çoğunluktaki kesimin Avrupa kökenli olması ve orada doğmuş yaşamlarının bir bölümünü geçirmiş olan levantenler, geçmiş yaşamlarındaki konutlarının bahçelerinin benzerlerini inşa etmek istemişlerdir. Bu durum, konutun etrafını saran çevreyi, yani bahçeleri de etkileyerek konut bahçelerinin, peyzaj tasarımına yeni anlayış ve yaklaşımlar getirmiştir.

Varlıklı Avrupalı levanten aileler, gerek köken olarak bağlı oldukları ülkelerde bulunan yapılardan esinlenerek gerekse oradaki tarzları yerel kullanıma aktararak içerisinde çok sayıda servi ağaçlarının sıra sıra dizilmiş şekilde bulunduğu geniş bahçeli konutlar meydana getirmişlerdir. Bu konutların bahçeleri, ilk yapıldığı zamandaki durumları kadar bakımlı olmasa da birçoğu günümüze kadar korunmuştur. Hem estetik hem de fonksiyonellik düşünülerek tasarlanan bahçelerde boylu ağaçlar, çalılar ve yer örtücüler bir arada kullanılmıştır (Şekil 8) (Anonim, 2021b).

Şekil 8. Aliberti Köşkü, Buca (Anonim, 2021b).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Geniş araziler içinde konumlandırılmış Levanten evlerinin, dış dünyaya kapalı, erişim imkânı olmayan, ayrıcalıklı tanımlarını sağlayan temel faktörlerden biri de içinde yer aldıkları alan yapısı, peyzaj düzenlemeleri, arazi sınırlama elemanları ve gösterişli giriş kapılarıdır. Levanten evlerinin bahçelerinde görülen temel elemanlar; havuzlar, bu havuzları süsleyen gösterişli fiskiyeler veya heykeller, kameriye ve gazebolar, pik döküm aydınlatma elemanlarıdır. Söz konusu evlerin bahçelerinin peyzaj düzenlemelerinde kullanılan mimari öğelerin yanı sıra peyzaj düzenlenmelerinde kullanılan bitkisel materyalin; çiçek tohumlarının ve ağaçların da büyük bir kısmı Avrupa'dan getirilmiştir. Batılı adetler ve beğeniler gereği önem verilen bahçe düzenlemelerinin büyük bir kısmı, ne yazık ki geniş arazilerin parsellere ayırma uygulamaları, evlerin veya bahçelerin kamu kullanımına açılmış olması, konutların bulunduğu arazilerindeki yeni yapısal öğeler nedeniyle yok olmuşlardır (Pınar, 2001).

İtalyan kullanıcılara ait arazilerin belirgin geometrik şekillerde bölünmüş olduğu, havuz, heykel ve gölgelendirme elemanlarının belli ana akslar üzerine yerleştirildiği tespit edilmiştir. Bu bahçelerde gözlemlenen bir diğer nitelik, yoğun dut ağacı sıraları, bazı bölümlerde ise bodur bitkilerle sınırlanmış yürüyüş aksları, promenatlardır (Kılıçaslan ve True, 2018). Doğaya ve kırsal alanlara düşkün tutumları ile tanınan İngiliz topluluğun bahçelerinde ise, doğal yapının mümkün olduğunca korunduğu (Şekil 9), arazi içinde ormansı bir hava yaratan, belli geometrilere oturmayan bir anlayışla kurgulanmış koruluk ve ağaç dizileri ön plandadır (Akkurt, 2004).

Şekil 9. E. Whittall Köşkü, Bornova (Anonim, 2021c).

Genellikle binaların bahçe ile birleşen bölümü, dört köşe biçiminde bir avlu kompleksi şeklindedir. Avlunun içinde iki yolun birbirine dik olarak kesişmesiyle bahçe formu oluşmuştur. Genellikle bu bahçelerin orasında bir kuyu, havuz veya çeşme yer almaktadır. Bazen de bu havuzlara balıklar yerleştirilmekteydi. Bahçelerin duvarları koruma ve özel hayat gizliliği amacıyla yüksektir ve bu duvarlara genellikle bitkiler sardırılarak doğal bir görünüm kazandırılmıştır. Su kuyuları, havuzlar ve su çanakları bağımsız bir şekilde farklı malzemelerden yapılarak bahçelerde yer almışlardır. Bunların bazıları büyük mermer taştan yapılmış havuzlar veya basit kare/dikdörtgen şeklindeki havuzlar olmuştur (Şekil 10).

Şekil 10. E. Whittall Köşkü, Bornova (Anonim, 2021d).

Levanten bahçelerinin tasarımında eski Yunan bahçe sanatı ve Rönesans bahçe sanatının etkileri görülmektedir. Heykel ve bahçe süslemelerin yoğun kullanımı bu duruma kanıt niteliği taşımaktadır. Doğal taş, ahşap ve işlenmiş toprak temel materyalleri oluşturmaktadır. Bu materyallerin yanında eğrelti ve doğal sarmaşık türleri kullanılarak bahçeyi yapaylıktan uzaklaştırmak amaçlanmıştır.

Genellikle çim ve çiçek tarhları, yer seviyesinden 20-30 santimetre kadar yükseltilmiş bitki yastıkları şeklindedir. Yükselen ağaçlar, teraslı çimler, göletler ve abartılı bir dizi çalı ve çiçek dikilmiş, dolambaçlı yollarla tasarlanan Edward Whittall köşkü günümüzde davetler ve kutlamalar için kullanılmaktadır. Edward Whittall köşkünün bahçesinin bu denli zengin bitki türüne sahip olması ve günümüze kadar canlılığını korumasının sebebi olarak girişimci bir tüccar olan Whittall'ın boş zamanlarını bitki taksonomisi bilimine ve bahçivanlık sanatına ayırmasını gösterebiliriz (Anonim, 2021c).

Levanten evlerinin ve bahçelerinin hala varlıklarını korudukları İzmir'den sıra dışı örnekler göstermek gerekirse bunlardan ilki İtalyan iş adamı Aliotti'nin yaptırdığı daha sonra Ödemiş eşrafından Sarıgöllü Hasan Ağa tarafından satın alınan ve bugün hala kentsel rekreasyon alanı olarak kullanılan Hasan Ağa Bahçesi ve ikinci olarak, botanik bilim dalının önde gelen isimlerinden olan Tournefort'un öğrencisi olan o dönem Türkiye'de İngiliz Konsolosu olarak bulunan William Sherard'ın 310 yıl önce İzmir'deki evinin bahçesinde oluşturduğu bahçe dünyanın ilk botanik bahçelerinden biri olarak adı geçen botanik bahçesi olarak hala anılmaktadır. Her iki bahçe de levanten bahçelerinin ekstrem kullanım örneklerini barındıran, tarihsel süreçte önem taşıyan mekanlardır. Her iki bahçe de detaylı olarak incelendiğinde var oldukları tarihte ve günümüzde kent hayatına kattıkları açıkça görülebilmektedir.

5.1. Hasanağa Bahçesi: 107.615 m²'lik alana yayılan Hasanağa Bahçesi'nin ilk sahibi İtalyan Levanten iş adamı Aliotti'dir (İzmir Kültür ve Turizm Dergisi, 2009). Buca'da bulunan, İtalyan asıllı Levanten iş adamı Aliotti'nin vefatı üzerine, bahçenin bulunduğu mülk ve arazi varisleri tarafından satılığa çıkarılmış ve 1926 yılında Ödemiş eşrafından Sarıgöllü Hasan Ağa tarafından satın alınmıştır ancak 1930'lu yılların başlarında sigortalı olan köşk yanmıştır. Bahçe ise, Hasan Ağa ailesinin mülkiyetinde bulunduğu sürede halka açık tutulmuş, Buca'lılar için bir mesire yeri olarak kullanılmış ve Hasan Ağa Bahçesi olarak adlandırılmıştır (İİKTM, 2017), (Şekil 11).

Şekil 11. Hasanağa Bahçesi promenadeı, Buca (Anonim, 2021e).

Yangın sonrasında ise arazi içerisinde verandalı müstakil bir ahşap ev, hizmetliler için tek katlı konutlar, bir bağ köşkü, ev büyüklüğünde bir kuş kafesi, çimento ve demir kullanılarak taş ve ahşap taklit edilerek yapılmış stalaktitli grottolar, kaskatlar içeren bir havuz kompozisyonu, kameriyeler, havuzlar dikkatle tasarlanmış bahçe içine dağıtılmıştır (İİKTM, 2017).

İlk adı Aliotti bahçesi olan Hasanağa Bahçesi'nin ilk genel düzeninde Anglo - Sakson yaklaşımdan farklı olarak Latin Avrupa anlayışı egemendir. Aliotti malikanesi Buca'daki malikaneler içinde alan olarak en geniş bahçeye sahip olanıdır (Erpi, 1987).

Çoğu çam olan ağaçların yerleştirilmesinde de aynı tarz gözlenmektedir. Bahçeyi batıdan doğuya kesen yolun iki yanındaki dut ağaçlarının dikilmesiyle oluşturulan yarı saydam bir tünel şeklindeki allee-promenada dönüştürülmüş yol ve dut ağaçları günümüzde kadar varlıklarını koruyamamışlardır (Şekil 12) (İİKTM, 2017). Alan günümüzde hala doğal koruma alanlarından biri olarak ilgili koruma yasaları gereğince korunmakta, sahip olduğu yeşil doku ile bulunduğu bölgedeki halka aktif ve pasif çeşitli rekreasyonel aktivitelerde bulunma imkânı sunmaktadır.

Şekil 12. Hasanağa Bahçesinin geçmişteki ve günümüzdeki kullanımı, Buca (Anonim, 2021e).

Bahçedeki, çizgisel dolaşım aksları, doğal malzemedan yapay düzenlemeler veya yapay malzemedan doğal görünüm arayışları Latin-Avrupa anlayışın yansımaları olarak irdelenebilir. Benzer türde peyzaj tasarımı yaklaşımına İstanbul Emirgan korusunda rastlanmaktadır. Aliotti'nin bu geniş araziye doğal çevre görünümünde bir hayvanat bahçesi haline getirdiği, geyik, tavus vb. hayvanların yüksek duvarlarla çevrili bahçe içinde serbestçe dolaştıkları bilinmektedir (Kılıçaslan ve True, 2018).

5.2. Gaziemir Botanik Bahçesi: İzmir ilinde yakın geçmişte yapılan keşiflerden biri de Gaziemir ilçesinde yer alan ve Botanik biliminin önde gelen isimlerinden Joseph Pitton de Tournefort'un öğrencisi İngiliz Konsolos William Sherard'ın 310 yıl önce İzmir'deki evinin önündeki 37 dönümlük arazide kurduğu botanik bahçesidir. Bu bahçe, yapılan araştırmalara göre dünyanın en eski dördüncü botanik bahçesi niteliğindedir. 1700'lü yıllardan günümüze kadar ulaşmayı başarabilen botanik bahçesinde yaklaşık 12.000 çeşit bitki türü bulunduğu tahmin edilmektedir. İngiliz Başkonsolosu Sherard'ın kurduğu bu botanik bahçesinde, Türkiye'ye has olmayan bitki türleri ve tohumlarının da mevcut olduğu bilinmektedir. Şu anda çok belirgin sınır ve detayları olmayan ve yakın geçmişte gün yüzüne çıkarılan bu botanik bahçesi sadece İzmir ili ve Türkiye için değil uluslararası çapta önem taşımaktadır. Tarihi ve bilimsel öneme sahip bu bahçenin çeşitli kurumlar ortaklığıyla yeniden canlandırılması düşünülmeye, hatta gerekmektedir (Anonim, 2021f). Yapılan bu keşfin daha detaylı çalışmalarla gün ışığına çıkartılması gerek botanik bilimi açısından, gerekse Levanten bahçe kültürünün gelişim sürecinin ve sosyo-kültürel etkilerinin irdelenmesi açısından önem taşımaktadır (Şekil 13).

İngiltere’de bahçeye ilgili çok sayıda kaynağa ulaşılrken Oxford Üniversitesi’nde Sherard tarafından kurutulmuş ve İzmir (Smyrna) ismi verilmiş 50’den fazla bölgeye özgü bitki türüne ait fotoğraflara ulaşılabilir (Anonim, 2021h).

Şekil 13. Gaziemir Botanik Bahçesi (Anonim, 2021f).

5.3. Levanten Bahçelerinin Peyzaj Çalışmalarına Etkileri

Sahip oldukları kökenlerin kültürünü taşıyarak kendilerine özgü mekanlar yaratan Levantenler, örneklerden de görülebileceği gibi bu yaklaşımlarını sahip oldukları konutların bahçe tasarımlarında da sürdürmüşlerdir. Bu durum yerel uygulamalara çeşitlilik getirerek peyzaj çalışmalarına yeni bitki türleri, malzemeler ve tasarım anlayışıyla farklı katkılarda bulunmuşlardır. Levanten kültürünün peyzaj çalışmalarına yaptığı etki ve katkılar şu şekilde özetlenebilir:

- Bahçelerde yerel türlerin haricinde birçok farklı türde bitki çeşitleri kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum süs bitkileri yetiştiriciliği ve ticaretine yeni bir soluk katmıştır.
- Farklı çiçek tohumları ve ağaçların büyük bir kısmı Avrupa’dan getirilmiş, yerli türler başta Avrupa olmak üzere dünyanın birçok yerine gönderilmiştir.
- Konutların yanı sıra bahçelerinin de geniş olmasına önem verilmeye başlanmış, yapısal mekanlar kadar onu çevreleyen yeşil dokunun da önemi ortaya çıkmıştır.
- Yerel bitki örtüsüne uygun türlerin ve yerli uygulama malzemelerinin konut bahçelerinde farklı kullanımlar için uygunluğa sahip olması için geliştirilmesi ve kullanımı teşvik edilmiştir.
- Konut bahçelerinde, farklı tarz ve uygulamalar ile çeşme havuz, fıskiye gibi yeni donatı elemanları elemanlar sıklıkla yer almaya başlamıştır.
- Düzenlenecek yeşil alanların sahip oldukları coğrafi, morfolojik ve iklimsel özellikler gibi olanakları düşünülerek çalışmalar yapılmış, bu durum bitkisel materyalin ekolojik isteklerinin gözetilerek tasarımlar yapılmasını teşvik etmiştir.
- Bahçelerde daha çok servi, çam, defne gibi mekân oluşturma potansiyeli yüksek olan formlu bitkiler kullanılmış, mekan oluşturma, perdeleme, ulaştırma gibi bitkilerin sadece estetik olarak değil fonksiyonel kullanımları da ön plana çıkarılmıştır

- Günümüzde podima uygulaması olarak bilinen taşlarla desenlerin oluşturulduğu yürüme yolu tasarımının levanten bahçelerinde 'Rodos işi' denilen yer döşemesi uygulamasından geldiği bilinmektedir. Estetik değerli ve görselliği çok yüksek olan bu uygulama halen birçok özel mekân ve tasarımlarda varlığını sürdürmektedir.

6. Sonuç ve Öneriler

Zaman; yıpratıcı etkisinin yanında, geçmişten geleceğe, değerleriyle günümüze taşınan eserlerin, kültürel varlıkların oluşumunda etkili bir süreçtir. Gelişen teknoloji ve materyallerle birlikte değişen yaklaşımlar, kültürel değişimin yanı sıra, mekansal kullanımların da değişimine neden olarak, kültürel eserlerin yeni kullanımlarla değer bulmasına neden olmaktadır. Bu yaklaşımla, kültürel varlıkların güncel ihtiyaçlarla ilişkilendirilerek dönüşümünün sağlanmasıyla taşıdıkları değerlerin sürdürülebilirliğinin sağlanarak, bu değerlerin gelecek nesillere aktarılması daha kolay ve mümkün olacaktır. Hangi konuda olursa olsun kültürel değerler ve miraslar, geçmişle gelecek arasında bağıntı kurmaya, geçmişi anlayarak gelecekte olası hatalardan kaçınılmasını sağlayan varlıklarımızdır. Bu nedenle kültürel miraslar mevcut nesile değil, gelecek nesillere bırakılan değerlerdir. Bu nedenle varlıklarının korunarak aktarılması, sürdürülebilirliklerinin sağlanması tüm nesillerin görevidir. Bu durum mimarlıktan, edebiyata sanatsal ve kültürel varlıkların tümünde geçerlidir.

Çalışma konusu olarak seçilen levanten bahçeleri de levanten kültürü ve mimarisinin esintilerini Anadolu'ya getiren kültür miraslarından. Farklı kültür ve etnik yapılara aidiyetleri, temsil ettikleri batılı sermaye, güç ve kültürel özellikleri ile levantenler, yaşadıkları konutlar ve bahçeleriyle, özgün tasarım şekilleriyle sadece konutlar ile bahçe arasında bir mekânsal kurgu oluşturmakla kalmamış, mekânsal ölçekten kentsel ölçeğe yepyeni bir kimlik oluşturarak bu kimliği çevrelerine yansıtmışlardır. Bu bakış açısıyla, günümüze kadar ulaşan levanten evleri ve bahçeleri, sadece strüktürel mimari açısından değil, peyzaj mimarlığı açısından önem taşıyan miraslar olarak da sahip olduğumuz kültürel mirasa katkı sağlamaktadırlar.

Levanten evleri ve bahçeleri, yerleşimsel özellikleri açısından alanın çehresini tanımlayan, buldukları döneme ilişkin, ifade şekli ve yaşayış biçimlerine ait ipuçları gösteren, sahip oldukları önemli değerler dolayısıyla kültürel miras olarak kavranmalarını ve korunmalarını gerektiren tarihi öğelerdir. Bu nedenle, özellikle farklı tarihsel kesitlerde mekan ve bahçe algıları, toplumsal yapıları hakkında bilgi vermesi ve geleceğe yönelik kurgularda geçmiş tecrübeleri yansıtarak yol göstermesi anlamında önemli ve korunması gereken miraslarımızdır.

Kentlerin ve buldukları bölgelerin iklimsel ve coğrafik özelliklerine uyumlu olarak tasarlanan ve aynı zamanda Avrupa'ya ait izler taşıyan bu mekanlar, yerel mimari tarzlara yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Bu özellikleri ile kültürel zenginliğimizi desteklerken peyzaj mimarisine de estetik ve teknik yönleri güçlü örnekler oluşturmakta, ülkemizin hatta dünyanın peyzaj mimarlığı yaklaşımına ışık tutmaktadır. Bu duruma çok yakın tarihlerde varlığı keşfedilen, dünyanın ilk botanik bahçelerinden olduğu düşünülen İzmir Gaziemir Botanik bahçesi örnek olarak verilebilir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Çalışmanın, bahse konu olan levanten bahçeleri ve benzeri peyzaj mimarlığı mesleğini ilişkilendiren kültür miraslarının ortaya çıkarılmasında bir öncü olması ve konu ile ilgili çalışmaların arttırılarak peyzaj mimarlığı tarihine ve tarihi önem ve değere sahip bahçelerin kültürel miras olarak değerlendirilmesine yönelik çalışmaların yapılması konusunda yol gösterici olması beklenmektedir. Böylelikle peyzaj mimarlığı kapsamında yer alan kültürel varlıklar zenginleştirilerek, kültürel değer ve miraslara katkıda bulunulabilecektir.

Kaynaklar

- Anonim, 2021a. Tarihi Mekanlar ve Kişiler Ansiklopedisi
<https://www.erolsasmaz.com/?oku=1685>)
- Anonim, 2021b. Atalarımızın Toprakları Buca Tarihi Üzerine,
<https://atalarimizintopraklari.site/123/me/buca-tar%C4%B0h%C4%B0-yapilar-l%C4%B0stes%C4%B0/aliberti-k%C3%96%C5%9Ek%C3%9C>)
- Anonim, 2021c. Edward Whittall Garden,
<http://www.edwardwhittallgarden.com/gallery.aspx>)
- Anonim, 2021e. Buca Belediyesi, <http://www.buca.bel.tr/Buca-Hakkında/5/hasan-aga-parki/park-bahce.html>)
- Anonim, 2021f. Kanal Ben Haber,
<https://www.kanalben.com/yerel-haberler/zamana-direndi-ama-kamulastirmayatakildi-h305873.html>)
- Anonim, 2021g. Soho House İstanbul.
<https://www.sohohouseistanbul.com/tr/history>
- Anonim, 2021h. Soma Olay Gazetesi, <https://www.somaolay.com.tr/turkiyenin-en-eski-botanik-bahcesi-tubitakta-yarisma-konusu/>
- Anonim, 2021i. Vikipedi Özgür Ansiklopedi,
https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_Levantenleri
- Açık Güneş, G. 2010. Mersin Levanten Yapıları Üzerine Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi Mimarlık Anabilim Dalı. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. <http://libratez.cu.edu.tr/tezler/7919.pdf>
- Basgün, S ve Sevenler, İ. 2012. Bornova'daki Levanten Köşklerinin Kent Dokusu İçerisindeki Yeri. Proje Ödevi. Özel Ege Lisesi.
<https://silo.tips/download/bornova-dak-levanten-kklernn-kent-dokusu-ersndek-yer>
- Batur, A. 2003. Mimar Vedat Tek; Kimliğinin İzinde Bir Mimar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Birol Akkurt, H. 2004. 19. Yüzyıl Batılılaşma Kesitinde Bornova ve Buca Levanten Köşkleri Mekânsal Kimliğinin İrdelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Çelik, M. 2016. Buca Levanten Konutlarında Kültürel Değerlerin Sürekliliği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Demircan, B, Ergül, E. 2020. Antropolojik Bir Değerlendirme: İzmir Levanten Topluluğu. Mimarlık, Planlama ve Tasarım Alanında Teori ve Araştırmalar II (cilt 1). Editör Doç. Dr. Sibel Demirarslan. Gece Kitaplığı, İstanbul: Gece Publishing

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- Denel, S. 1982. Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri, Ankara: O.D.T.Ü. Yayınları.
- Eрпи, F. 1987. Buca'da Konut Mimarisi (1838–1934): Bir Yüzyıl Dönemini Kapsayan Mimari Oluşumun Sosyo –Kültürel Analizi ve Tipolojik Sentezi. O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Basım İşliğı, 268 s.
- Gültekin N.T. ve Uysal M. 2018. Kültürel Miras Bilinci, Farkındalık ve Katılım: Taşkale Köyü Örneğı. OPUS. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi-International Journal of Society Researches. ISSN:2528-9527 E-ISSN: 2528-9535 Yıl Year : 8 Cilt Volume:8 Sayı Issue :15
- Gündoğdu, A. O. 2016. Osmanlı / Türk Müzik Kültüründe Avrupa Müziğı'nin Yaygınlaşması Süreci ve Levanten Müzikçiler. Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik ve Sahne Sanatları Anabilim Dalı Müzik Bilim Yüksek Lisans Programı.
- Güneş, Açıık G. 2010. Mersin Levanten Yapıları Üzerine Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- İİKTM, 2017, İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Sitesi.
<http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR,77445/b uca.html>.
- İzmir Kültür ve Turizm Dergisi, 2009. Tarih Kokan Büyülü Şehir İzmir. Kenardaki Güzellik -Hasanağa Bahçesi. İzmir Kültür ve Turizm Dergisi, Eylül- Ekim 2009, Yıl: 1 Sayı:1, S: 71-73, <http://www.renklikalem.com.tr/old/izmir/izmir01/HTML/files/assets/basic-html/page74.html>
- Karagünlü, N. 2015. Pera Levanten Konut Mirası Ve Yeniden İşlevlendirilmesi Üzerine Bir Değerlendirme. Tez (Yüksek Lisans) -- İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
<https://polen.itu.edu.tr/handle/11527/17603>
- Kılıçaslan, Ç., Malkoç True, E. 2018. Buca Hasanağa Bahçesi'nin Kullanım Sürecinde Mekânsal Analizi. Akademik Ziraat Dergisi, 7 (1), 101-110. DOI: 10.29278/azd.440696
- Koroğlu, Ö. & Ulusoy Y. H. & Avcıkurt, C. 2018. Kültürel Miras Kavramına İlişkin Algıların Metafor Analizi Yoluyla İncelenmesi, Turizm Akademik Dergisi, 5 (1), 98-113
- Narin, S. 2012. İzmir Levantenleri ve Kültürel Etkileri. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. <https://hdl.handle.net/11468/634>
- Oban, R. 2007. Levanten Kavramı ve Levantenler Üzerine Bir İnceleme. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (22): 337-356.
- Omay Polat, E.E., 2008, "Türkiye'nin Modern Mimarlık Mirasının Korunması: Kuram ve Yöntem Bağlamında Bir Değerlendirme" YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, yayımlanmamış doktora tezi.
- Öksüz Kuşçuoğlu, G. & Taş, M. (2017). Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi. Yalvaç Akademi Dergisi, 2 (1), 58-67. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/yalvac/issue/32621/334791>
- Pınar, İ. 2001. Hacılar, Seyyahlar, Misyonerler ve İzmir, Yabancıların Gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir 1608-1918, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yayınları.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- Sadođlu, H. Türkiye'de Kültürel Modernleşmenin İdeolojik Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme. 3. Uluslararası Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Kongresi (ICPESS), 09-11 Kasım 2017.
- Ünlü, C. 2004. Git Zaman Gel Zaman. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Yumul, A., Dikkaya, F. 2006, Avrupalı Mı Levanten Mi? Bağlam Yayınları Serisi. Çağaloğlu, İstanbul.

